

ARTICLES

Il mito normanno nella cultura artistica della Sicilia degli Asburgo: costruzione identitaria e rappresentazione del potere. Maurizio Vesco

Nobleses i Generalitat: la classe dirigent i l'exercici del poder des de les institucions (segles XVI-XVII). Miquel Pérez Latre

Monos, gatos y ratas: una poética de la alteridad plasmada en azulejos. Céline Ventura Teixeira

La glorification de la France dans la guerre de Hollande : le projet de la Galerie des Glaces et ses impasses. Emmanuel Faure-Carricaburu

Vascos y montañeses: arte, poder e identidades nacionales en el virreinato de Nueva España. Julio J. Polo Sánchez

Barcelona i la Guerra de Successió: de les imatges coetànies al relat historicista. Agustí Alcoberro

«El pasado (no) es un país extranjero». La personificación de Barcelona y la Monarquía Ilustrada. Carlos Reyero

Algunas noticias sobre tres contactos en Italia de Francisco de Goya: Timoteo Martínez, Bartolomeo Puigvert y Luis Martínez de Beltrán. Raquel Gallego

APORTACIONES BREUS

Viajes mediterráneos de mármoles italianos: sobre la procedencia de la llamada Fuente de Apolo en Aranjuez. Fernando Loffredo

PUBLICACIONES

L'image de l'Autre. Noirs, Juifs, Musulmans et «Gitans» dans l'art occidental des Temps modernes, Victor I. Stoichita. Pol Capdevila

Reflexiones de un hispanista a la sombra de Velázquez, Jonathan Brown. Eduard Cairo

Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

PUBLICACIONES D'ACAF/ART

Bramante en Roma. Roma en España. Un juego de espejos en la temprana Edad Moderna, Ximo Company, Borja Franco i Iván Rega (eds.). Juan Miguel Muñoz Corbalán

Noblesa obliga. L'art de la casa a Barcelona (1730-1760), Rosa M. Creixell Cabeza. Francesc Fontbona

ARXIU

El IV Centenari del naixement de Miquel Àngel

A mayor gloria de Miguel Ángel: la celebración del IV Centenario de su nacimiento. Eva March

Memoria sobre las fiestas que se celebraron en Florencia con motivo del Cuarto Centenario del nacimiento de Miguel-Ángel Buonarroti y apuntes acerca del estado de la enseñanza artística en Italia, Claudi Lorenzale. Edició facsímil

RESSENYES

EXPOSICIONS

Giorgio Vasari e l'Allegoria della Paziienza. Carmelo Occhipinti

El Greco. La mirada de Rusiñol. Sergio Fuentes Milà

Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

2015

Núm. 3

ACAF-ART
LLIBRES

ACTA/ARTIS. ESTUDIS D'ART MODERN
Publicació anual del projecte i grup d'investigació ACAF/ART – GEAM
2015
Núm. 3

ACAF/ART – GEAM
Universitat de Barcelona
Facultat de Geografia i Història
Montalegre, 6-8
08001 Barcelona
<http://www.acafart.org/publicacions>
actaartis@acafart.org

Edicions de la Universitat de Barcelona
Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona
Tel.: 934 035 430 – Fax: 934 035 531
www.publicacions.ub.edu
comercial.edicions@ub.edu

ISSN 2339-7691
DL B-26.670-2013

© Dels textos i les fotografies, els seus autors (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Barcelona, pàgs. 78, 79, 80, 82 i 83; Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona, pàgs. 164 i 170).

Acta | Artis

Estudis d'Art Modern

DIRECTOR

JOAN SUREDA, ACAF/ART,
Catedràtic d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

COORDINADORA GENERAL I DEL CONSELL CIENTÍFIC

CARME NARVÁEZ, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

COORDINADORA DEL CONSELL DE REDACCIÓ I DE PLANIFICACIÓ

EVA MARCH, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

COORDINADORA DE L'AVALUACIÓ D'EXPERTS – PEER REVIEW

ROSA M. CREIXELL, ACAF/ART,
Professora agregada d'Història de l'Art,
Universitat de Barcelona

CONSELL CIENTÍFIC

ALESSANDRO BALLARIN, Professore emerito,
Università degli Studi di Padova

ANTHONY J. CASCARDI, Professor of Comparative
Literature, Rhetoric, and Spanish. Director
of the Townsend Center for the Humanities,
University of California, Berkeley

MARGARET E. CONNORS MCQUADE, Assistant
Director Curator of Decorative Arts,
The Hispanic Society of America, Nova York

FERNANDO R. DE LA FLOR, Catedràtic
de Literatura Española, Universidad
de Salamanca

JOSEPH LEO KOERNER, Victor S. Thomas
Professor of the History of Art and Architecture,
Harvard University, Cambridge, Massachusetts

GINEVRA MARIANI, Direttore Calcoteca Istituto
Nazionale per la Grafica, Roma

KEITH MOXEY, Barbara Novak Professor
and Chair of Art History at Barnard College,
Columbia University, Nova York

ROSA NAVARRO, Catedràtica de Literatura
Espanyola, Universitat de Barcelona

ALESSANDRO NOVA, ACAF/ART, Direttore
Kunsthistorisches Institut in Florenz –
Max-Planck-Institut

ANTONIO PAOLUCCI, Direttore dei Musei Vaticani

GIOVANNI ROMANO, Professore emerito,
Università di Torino

SERGIO ROSSI, ACAF/ART, Professore ordinario
di Storia dell'Arte, Università di Roma
La Sapienza

VICTOR STOICHITA, Chaire d'Histoire de l'Art
Moderne et Contemporain, Université
de Fribourg

ROSSELLA VODRET, Ex Soprintendente
Speciale per il Patrimonio Storico Artistico
ed Etnoantropologico e per il Polo Museale
della Città di Roma

CHRISTOPHER WOOD, Professor of History of Art,
Yale University, New Haven, Connecticut

CONSELL EDITORIAL

FERNANDO ANTÓNIO BAPTISTA PEREIRA,
Professor associado da Faculdade de Belas Artes,
Universidade de Lisboa

ALICIA CÁMARA, Catedrática de Historia del Arte,
Universidad Nacional de Educación a Distancia

MARIÀ CARBONELL, Catedràtic d'Història
de l'Art, Universitat Autònoma de Barcelona

ROCÍO CARANDE, Catedrática de Filología Latina,
Universidad de Sevilla

XIMO COMPANYY, Catedràtic d'Història de l'Art,
Universitat de Lleida

RAFAEL GARCÍA MAHÍQUES, Professor titular
d'Història de l'Art, Universitat de València

LAURA GARCÍA, ACAF/ART, Professora associada
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

EMMA LIAÑO, Catedrática d'Història de l'Art,
Universitat Rovira i Virgili, Tarragona

JUAN MARÍA MONTIJANO, Profesor titular
de Historia del Arte, Universidad de Málaga

LAUREÀ PAGAROLAS, Director tècnic de l'Arxiu
Històric de Protocols de Barcelona

SOFÍA RODRÍGUEZ-BERNÍS, Directora del Museo
Nacional de Artes Decorativas, Madrid

ANTONI SIMON, Catedràtic d'Història Moderna,
Universitat Autònoma de Barcelona

DIEGO SUÁREZ, Catedrático de Historia del Arte,
Universidad Complutense, Madrid

ROSA MARIA SUBIRANA REBULL, ACAF/ART,
Professora titular d'Història de l'Art, Universitat
de Barcelona

JOAN RAMON TRIADÓ, ACAF/ART, Professor titular
d'Història de l'Art, Universitat de Barcelona

ISABEL VALVERDE, Professora titular d'Història
de l'Art, Universitat Pompeu Fabra, Barcelona

HAN COL·LABORAT EN AQUEST NÚMERO

AGUSTÍ ALCOBERRO
Universitat de Barcelona
alcoberro@ub.edu

EDUARD CAIROL
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona
eduard.cairol@upf.edu

POL CAPDEVILA
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona
pol.capdevila@upf.edu

EMMANUEL FAURE-CARRICABURU
Université Paris VIII
emmfaure@free.fr

FRANCESC FONTBONA
Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts
de Sant Jordi, Barcelona
francesc@francescfontbona.cat

SERGIO FUENTES MILÀ
Universitat de Barcelona
sfuentesmila@ub.edu

RAQUEL GALLEGO
ACAF/ART, Roma
raquelgallego@yahoo.es

FERNANDO LOFFREDO
Stony Brook University, Nova York
fernando.loffredo@stonybrook.edu

EVA MARCH
Universitat Pompeu Fabra, Barcelona
eva.march@upf.edu

JUAN MIGUEL MUÑOZ CORBALÁN
Universitat de Barcelona
juanmiguelmunoz.corbalan@ub.edu

CARMELO OCCHIPINTI
Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»
cchcm100@uniroma2.it

MIQUEL PÉREZ LATRE
Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat
del Vallès, Barcelona
miquelperez@gencat.cat

JULIO J. POLO SÁNCHEZ
Universidad de Cantabria, Santander
julio.polo@unican.es

CARLOS REYERO
Universidad Autónoma de Madrid
carlos.reyero@uam.es

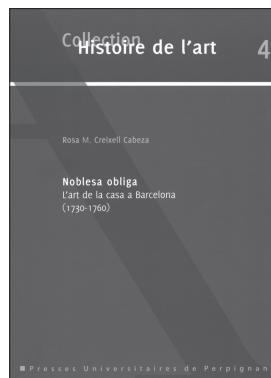
CÉLINE VENTURA TEIXEIRA
Université Paris-Sorbonne
celine.ventura.teixeira@gmail.com

MAURIZIO VESCO
Università degli Studi di Palermo
maurizio.vesco@unipa.it

Rosa M. Creixell Cabeza

*Noblesa obliga.
L'art de la casa
a Barcelona
(1730-1760)*

198 pàgs. Perpinyà:
Presses Universitaires
de Perpignan, 2013
ISBN 978-23-5412-181-5

FRANCESC FONTBONA

La història de l'art dona molt més de si que el que pertoca als límits estrictes de la pintura, l'escultura i l'arquitectura. Això és una obvietat. Moltes altres coses, posades al servei de la vida social, surten dels tallers de moltes menes d'artistes, i aquest conjunt heterogeni, però coherent, de produccions cal que algú l'estudiï i l'analitzi no sols com una part de la història de l'art i de l'estètica, sinó també com un element molt significatiu de la història social mateixa.

La professora d'història de l'art de la Universitat de Barcelona Rosa M. Creixell abordà aquesta tasca fixant-se en la part central del segle XVIII a Catalunya, partint de la ingent quantitat de documentació dipositada als arxius del país –singularment a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, entre moltes altres fonts–, i el resultat ha estat aquest llibre que ens submergeix de ple en la vida quotidiana setcentista en molts dels seus detalls.

L'autora es fixa en els elements artístics i artesanals que acompanyaven la vida domèstica d'aquell segle, però aquesta atenció la porta igualment a fixar-se també en aspectes molt significatius, com ara el fet que Catalunya, que havia arribat a aquella època més aviat escassa de llinatges nobles mantinguts directament vinculats al país, va conèixer un increment notable de nous títols de noblesa concedits per la nova dinastia regnant dels Borbons, que d'aquesta manera fidelitzava un gruix important de les classes dirigents catalanes, en un context en què la Guerra de Successió i la conducta dels guanyadors havia accentuat l'hostilitat del país cap a la monarquia regnant. El rei arxiduc Carles d'Habsburg també havia creat noblesa, però d'entrada no fou reconeguda pels guanyadors de la guerra i els seus hereus hagueren d'esperar molt de temps a ser acceptats entre els representants de la nova aristocràcia catalana.

Si ens centrem en els temes en què l'autora fixa el seu objectiu –mobles, objectes, ornaments–, és just en aquest moment estudiat per ella quan es perfila definitivament el menjador com una sala específica de la llar. El llibre tracta d'aquestes coses, i de l'existència i funció d'oratoris a les cases nobles, però sobretot es refereix als múltiples elements del mobiliari i a la seva evolució, i va desgranant una a una les peces, grans i petites, que formaven el paisatge de casa: mampares, arrimadors, tapissos, la normalització de la calaixera –que és presentada com un moble més racional i

endreçat que anava substituint a poc a poc la clàssica calaixera i les seves variants, com el canterano, l'escriptori; així com les diferents classes de llit –des de l'antiga llitera fins al llit «a la imperiala» passant pel llit de peu de gall, cada un dels quals corresponia a un sector específic de la societat– i tota mena de seients: cadires, poltrones, bancs, canapès, tamborets, que anaven substituint les cadires de repòs –les habitualment dites «cadires de frare», denominació inadequada, tal com els profans hem descobert– típiques del segle anterior.

Alhora, hom veu passar per les planes del llibre la consola –mal anomenada *cònsola* per molts de nosaltres i que l'autora localitza a partir de 1748– i el lligador, pentinador o tocador. Igualment s'examina la tendència entre els barcelonins benestants d'adquirir elements d'aquesta mena a l'estranger: la procedència italiana que sovintejava abans anava donant pas a peces d'Holanda o d'Anglaterra, amb una presència escassa –qui ho diria?– de mobiliari francès. Els miralls i vidres sovint eren veneciàns.

El XVIII va ser un segle en el qual la pintura va anar desbancant el tapís i les talles en la decoració de la llar: sants, marededéus, però també imatges de reis sovintejaven, així com temes bíblics i, especialment, retrats –gènere consolidat més àmpliament en el segle XIX pel prestigi social que fomentava– i paisatges, o, com se'n deia aleshores, països, que sovint eren escenes de cacera per la connotació nobiliària que tenia aquesta activitat. El llibre no sols ens mostra, doncs, quins mobles gastaven aquí tres segles enrere, sinó que ens ensenya o ens recorda que els nostres avantpassats podien tenir un grau notable de bufanúvols; que si anàvem escassos de noblesa amb pedigrí, sempre hi havia nou-rics que estaven a punt de pactar amb qui fos i vendre les seves arrels si convenia per ocupar l'espai distingit que aquella havia deixat en la societat. Les escenes mitològiques, les alegories o les visions costumistes eren presents a les seves cases. I de vegades la cartografia també formava part de l'ornament domèstic.

El pes de l'Església era immens i, en conseqüència, l'autora es refereix a la presència d'elements devocionals com escaparates, crucifixos o capelletes portàtils, i peces de contextos més humils com ara les pinturetes sobre vidre, que ja venien del segle anterior.

Rosa M. Creixell no s'atura aquí i s'endinsa també en els tipus de refresc, la xocolata i tots els detalls de la taula parada i la dieta. Però també l'aliment intel·lectual: la biblioteca i quina mena de llibres s'hi trobaven. En aquest sentit, se m'acut constatar que la biblioteca d'un personatge rellevant de l'època, el fabricant d'indianes Joan Pau Canals i Martí –després ennoblit pel Borbó Carles III–, fou estudiada a fons per Roger Alier en la seva tesi de llicenciatura llegida a la Universitat de Barcelona, però el fet que aquests treballs restin inèdits (en aquest cas se'n publicà només un resum a la revista *Recerques* el 1974) fa que esforços ben pròxims –Alier, com és sabut, va ser professor, fins a la seva jubilació recent, al mateix departament en el qual l'autora desenvolupa la seva docència– puguin acabar diluint-se lamentablement i passant desapercibuts a l'hora d'abordar un treball d'envergadura més general com el que estic ressenyant ara mateix. La universitat hauria de vetllar perquè les recerques que ella mateixa ha generat no es perdin com si es trac-

tés de mers exercicis escolars i s'incorporin decididament al gruix del coneixement científic.

Un llibre com aquest de Rosa M. Creixell, fill d'una tesi doctoral, aclareix un context omnipresent tot i que gairebé sempre ocult a l'hora d'estudiar l'època, però encara ens pot oferir subliminalment un altre motiu de reflexió essencial, molt lligat també als usos de la vida quotidiana que estudia l'autora: com ja s'ha dit, bona part de la documentació utilitzada forma part del fons de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, i els examinats en aquesta ocasió van de 1710 a 1772, tot i que el període definit al títol del volum sigui més breu. Doncs bé: entre un total d'un centenar de citacions literals tretes d'aquest arxiu publicades en el text del llibre, només poc més d'un 10 % són escrites en castellà, i totes les altres ho són en català.

Encara que això no tingui un valor estadístic absolut, atès que es tracta d'exemples seleccionats per l'autora en-

tre els molts que conté l'arxiu, sí que és un indicatiu molt clar que il·lustra fins a quin punt, malgrat la pressió oficial que al llarg del segle XVIII s'exercia per introduir el castellà als països del regne d'Espanya que no el tenien com a idioma propi, fins i tot en un àmbit tan solemne com el jurídic, l'idioma viu continuava essent el del país i no el de l'administració central. Segurament per això, quan al segle XIX es promulgà la Llei del notariat del 1862, els legisladors van tenir prou cura d'introduir un article –concretament el vint-i-cinc– en què s'especificava que l'idioma en el qual s'havien de redactar els documents només podia ser el castellà, iniciant així una inèrcia pertorbadora de l'expressió natural catalana que encara patim al segle XXI, quan sobre el paper ha canviat l'estructura de l'Estat i la força del centralisme ha minvat moderadament, almenys en relació amb els temps inicials del nou regne d'Espanya creat pels Borbons.